

ALBERTO GIL NOVALES

A liberális Trienio

(Alberto Gil Novales: El Trienio liberal. La cultura y la evolucion des las mentalidades c. fejezet, 71–80.)

A korabeli nemzeti kultúra legkiválóbb képviselői közül a liberális három év* alatt néhányan természetes módon, illetve a vége felé váratlanul tűnnek el. Másoknak, mint köztudott, 1823-ban majd száműzetésbe kell vonulniok. Olyanok, mint José Marchena, José Vargas Ponce, Manuel María de Arjona, José-Joaquín de Clara-Rosa, Juan Antonio Llorente és Santiago Jonama, nem beszélve azokról, akik emigrációba mennek, kisebb-nagyobb mértékben, hosszabb-rövidebb időre rányomták erőteljes egyéniségük bélyegét a restaurált liberalizmus spanyolországi életére. Lemonjunk most arról, hogy a Trienio előtti politikai helyzetüket vizsgáljuk. Ami mindegyiküket jellemzi az az, hogy akarva akaratlanul nagy utazók lesznek, olyan emberek, akik hosszú időt töltöttek idegen országokban, megismerkedtek Európa tudományos, filozófiai, irodalmi áramlataival. Bár nem minden 1820-as művelt spanyolra jellemző, hogy külföldön élt, az a tény, hogy mindig a műveltek között legyenek többnyire azok (és viszonylag sokan), akik kiismerik magukat a kikötők világában és nyelveket tudnak, arra enged következtetni, hogy nem kell 1833-ig – az emigrációsok híres visszatéréséig – várni arra, hogy Spanyolország kapcsolatba kerüljön Európával.

Ez részben már a 18. századi felvilágosodással sikerült, de nagyon sok korláttal, a társadalom természete, III. valamint IV. Károly intézményei és az erős, a spanyol szellemet elnyomó cenzúra miatt. Még így is, az ország tudományos haladása, néha birodalmi érdekből, jelentős volt. Az Európában megjelenő tudományos, szigorúan tudományos könyveket nagyon hamar spanyolra fordítják, néha hamarabb, mint más műveltebbnek tartott országban. Persze ebből a tendenciából ki kell zárunk a humán tudományokat, a filozófiát és a kormányzás művészetét, ugyancsak – nyilvánvaló okok miatt – a vallásos eszme-futtatásokat, illetve lefordítják

*A továbbiakban a spanyol történelmi köztudatban elfogadott és használt liberális Trienio kifejezést használjuk. – A ford.

ezeket is, de mindig Spanyolországon kívül, vagy az illegálisban és a csempészet útján.

A liberális Trienio teljessé teszi ezt a tendenciát: fordítanak és írnak mindenről és most törvényes keretek között. A Cortes ijedt magatartása, az egymást követő kormányok, cenzurázó junták és az egyház feljelentései ellenére, hatalmas szellemi áramlat kering Spanyolországban. Adam Smith, Bentham, Destutt de Tracy, a francia felvilágosodás nagy írói hatolnak be Spanyolországba, mint ahogyan a többi európai és amerikai országba is. Azonkívül, az európai országok és az Egyesült Államok felfedezik, hogy érdemes spanyolul kiadni, és ezekben az országokban a spanyoloknak vagy spanyol-amerikaiaknak, a végleges jelenléte – ilyen vagy olyan oknál fogva – biztosítja az érdeklődést az emberi szellem mindenféle terméke iránt. Még a legmerészebb dolgokat is megtaláljuk, szabad és materialista műveket is, mint a „Mateo testvér”-t a híres Henri-Joseph Dulaurens abbétól (Párizs, 1821; eredeti kiadás, 1976.), amit a felháborodott Gómez Hermosilla be akart tiltani, de amit Larra olvasott és dicsérni tudott.

Ennek ellenére a tehetetlenség és a hatalmat támogatók ébersége is valószínűleg nagyon nagy volt. Felmerült a veszélye annak, hogy a nép kívül marad az ország felvilágosult kisebbségét érdeklő tendenciákon. De ha a liberalizmus nyitást jelent – és minden hibájával és gyengeségével, az előző és a későbbi abszolutizmussal szemben bizonyosan az –, a nép valahogyan részt venne városai művelt polgárainak intellektuális kultúrájából. Lévén a város, ahogy Lewis Mumford¹ írja, „a legfontosabb eszköze az oktatásnak”, a spanyol nagyvárosok tövében élőknek erőszakkal kell kivenni részüket az intellektuális liberalizmus megújító levegőjéből.

De ezt más módon tennék, mint ahogyan a lakosság felsőbb rétegeinek tagjai tették. Az ő válaszuk a politikai mozgósítás, a kollektív szándék lesz az élet magasabb normáinak megszerzéséért. Kevésbé vagy egyáltalán nem ismerjük a városi tömegek életmódját a liberális forradalom előestéjén. Tudjuk, hogy ezek a tömegek mozgásban voltak – és hogyan! – a függetlenségi háború miatt, hogy korlátozta őket az egyház, hogy úgy éltek, mint sok más nép az ipari forradalmat megelőzően, a lét határán, az éhség és a betegség közelében. Csak Barcelonában, Alcoy-ban és még néhány városban tűnt föl az ipar, következésképpen a munkásosztály. Tudjuk azt is, vagy föltételezzük, hogy a nagyszámú, többé-kevésbé hispanizált külföldi jelenléte a tengerparti városokban, akik elsősorban a kereskede-

lemnek szentelték magukat, a tengerpartot nyitottabbá és európaisabbá tette, mint az ország zord belseje volt.

Mindez így van, de még az ország belseje is, viszonylagos elszigeteltsége ellenére, kedvezően fogadhatja a liberális konjunktúrát. Bár nem fejezi ki intellektuálisan, a nép mindig keresi a maga felszabadulását. Az „Éljenek a bilincsek” („Viva las cadenas”) az abszolutizmus és a haszonleső propaganda terméke. Semmi más. Tudjuk, hogy a kézműves osztály nagy tömegben fog részt venni a liberalizmus politikai mozgalmában, hogy a kispolgárság bár egyik város a másiknak ellentmondásosan, sőt ugyanannak a kebelén belül is egymásnak ellentmondva, népszerű módon veszi majd ki részét a szabadságból. Amikor megtudjuk, hogy milyen volt az élete azoknak Madridban 1820 előtt, akik rosszul táplálkoztak és nyomorult, molyrágta ruhákat hordtak és azonfelül intellektuális kíváncsiságuk kielégítésére nem engedtek meg maguknak más olvasmányokat, mint Szent Rozália könyveit, az Electo és Desiderio-t, a Finom üvegű tükör és fáklya mely fényesíti a lelket, a Szent zarándok és a szörnyeteg,² mely felfalta a saját fiait, verseit; amikor megtudjuk mindezt, arra gondolunk, hogy ezek a legények intellektuálisan nagyon messze vannak Montesquieu-től vagy Rousseau-tól, de arra is, hogy elégük lehet az ilyenfajta életmódból és olvasmányokból, és hogy felhasználnák a liberális forradalom lehetőségét arra, hogy forradalmi módon más távlatok után vessék magukat.

A közös felolvasás, a hazafias társaság, döntőek lesznek ebben a fejlődésben. A közös felolvasás megengedi az írástudatlan népnek, hogy olvasson és bár legyen Madrid a hivatkozás alapja, én nem hiszem, hogy Spanyolország más városai – de még a falvak is – rosszabb helyzetben legyenek e tekintetben, mint a főváros. Az olvasás azonkívül egyesíti a népet és a középosztályokat és ebből az egyesülésből egy társadalmat összefogó irányzat indul el magától a rendszer természetétől ösztönözve, amely nagyon messzire vihet el.³ Itt valóban elmondhatnánk, hogy a működés hívja életre a gépezetet: az események menetében teremtik meg a liberalizmus új intézményeit, mindig a nép részvételével vagy felszólítva a népet. Politikailag, mint tudjuk, 1821-ben megjelenik a Kommün, egyfajta magas szintű forradalom, népi missióval. Nem baj most az, hogy megvalósítása nagyon eltér még forradalmi értelemben is a javasolt mintától. A liberalizmus és a nép – amelynek felkínálják magukat a hivatalosan liberális kormányok – az ellene folyamatosan elkövetett merényletekre nyilvános tüntetések formájában adja meg a választ, amelyeket a hatóságok feloszlatnak. És amíg lassanként kialakul egy politikai nyelvezet,

főleg, mert a vallásos háttérbe szorul, a társaságokat kialakító tendencia hat a proto-szindikalizmusnak nevezhető irányzatra is, amikor az föltűnik a Kölcsönös Segélyező Társaságok Nemzetörségének kebelében, a régi céhrendszer nyilvánvaló hatása alatt, amely Spanyolország széles zónáiban még ellenáll, de a Nemzetörségen belül már más jellemzői vannak. Valószínűleg nem feledkeznek meg erről, amikor kevesebb, mint negyed századdal később föltűnnek a munkásmozgalom első megnyilvánulásai.⁴

Ha a városból vidékre megyünk, a hivatalos politika csődjé még nyilvánvalóbb lesz. Még a spanyol parasztok is, akikről nem tudunk semmit, illetve alig valamivel többet, mint földrajzi elhelyezkedésüket, reménykednek a változásban, általában 1820-ban. Elhagyatottságuk és hiányos műveltségük ellenére, ezek a parasztok, andalúziaiak, kasztíliaiak, aragóniaiak stb. mindig találnak egy segítő kezet, hogy kifejezze érdekeiket, szükségleteiket: egy tanítót, a községi tanács egy vezetőjét vagy egy „jó papot”. Egyrészt megtagadják a tized és a primicia (földesúrnak járó ajándék — a ford.) fizetését, másrészt a feudális végrehajtások ellen emelik föl szavukat. De a liberalizmust hivatalosan képviselő osztály a népnek hátat fordítva él, szorgalmasan keresve a szövetséget — mint említettem — a feudális, bürokratikus és tulajdonos osztályokkal. Az eredmény, a paraszt gyors kiábrándulása, hozzájárulása már 1821-ben az abszolutista gerilla csapatok megalakításához, az első pre-karlista (ugyancsak abszolutista — a ford.) közösségek — Alcañiz⁵ típusú — létrejöttéhez, vagy gyanús bandákhoz való csatlakozása és a legjobb esetben a teljes közömbösség, amikor 1823-ban bejönnek a franciák. Ugyanakkor a vidék elárasztja a várost, valószínűleg 1820 előtt kezdődik el ez a folyamat; állástalanok és koldusok tömege, akiknek társadalmi veszélyességével tisztában vannak a liberálisok, de akikkel szemben nem jut eszükbe más, mint a rendőrséget használni. Ezt a helyzetet csodálatosan kiaknázza a reakció, amely hasznot tud húzni a helyi hagyományokból — amiket szintén ostobán feláldoztak a centralizáció oltárán — és a nép vallásos energiájából, hogy támadja, a népet magát felhasználva, nemcsak a liberalizmust, hanem a felvilágosodást is, amely lehetővé tette kialakulását.

1820-ban a helyzet a következő: vannak lehetőségei a liberális fejlődésnek és a rendszer megerősítésének, de a veszélyek is rendkívül nagyok és kiszámíthatatlan következménnyel járnak az ország jövőjére nézve. Néhány polgár tudatában van ennek — aki talán legjobban, az az aragón képviselő, Juan Romero Alpuente — de a mérsékelt többség elfojtja a szavát. Mégis, a nép megnyerésének szükségessége, a liberalizmus érték-

rendszerében való szerepeltetése fokozatosan utat nyit, néha számítással, máskor a népi elemek ösztönös cselekvésével, vagy mindkét formát ve- gyítve. Valami köze kell legyen ehhez az irodalmi műfajoknak, a regény- nek, amely megtelik fordításokkal és létrehozza eredeti alkotásként az első gyengécske tanulmányokat; talán a költészetnek, de mindennél job- ban az éneknek, cachucha-knak, lairon-oknak és trágala-knak (énekekkel kísért néptáncok, ill. az utóbbi a 19. század első felében divatos politikai gúnydal – a ford.), amelyek hihetetlenül népszerűek lesznek. A felelős elemek nem fogják jó szemmel nézni a trágala-t, de ennek az éneknek az elterjedése, függetlenül politikai időszerűségétől, megkönnyebbülé- sül szolgál azoknak, akik annyi évig vagy évszázadig voltak alávetettek és ki- szolgáltatottak. Fejet hajtani a gazdagnak, mindig a nép feladata volt. A divatos irodalmi műfajok közül talán a színház járul leginkább hozzá az eszmék terjesztéséhez. Elég jól ismerjük már a nagy számban előfordu- ló színházi társulatok klasszikus és modern repertóriumát, amelyek be- járták az egész országot, és ismerjük – hála Varey és más kutatóknak –, a félig cirkuszi látványosságokat és az új formákkal való kísérletezést is, mint például Etienne Gaspard Robertson-t, a „fantazmagória” (fény- hatásokon alapuló illuzionista színház – a ford.) feltalálóját, aki 1820-ban mutatkozott be Madridban „történelmi arcképcsarnok”-ával, ahol felidé- zte a nemzet hőseit, legendáriumát (Pelayo), történelmi (Cortés) és irodalmi alakjait (Cervantes); a felvilágosodás gondolkodóit (Voltaire, Rousseau); és a jelen hírességeit (Riego, Quiroga, Arco-Agüero).

Az előadás ezután folytatódott más morális, történelmi, költészet- ből vett stb. képpel, és Young-féle (Night thoughts)⁶ „gyászos mulat- ságokkal”. A színház teljesítette megújító feladatát, bár nem politizált. Politikai színházból való darabok is nagy számban fordultak ugyan elő, feltehetően alacsony művészi színvonalon: gyanítjuk, hogy a színészek fon- tosabbak voltak sokszor, mint a szöveg. Ezek a művek nyomot hagyhat- nak, mindennek ellenére. És közöttük föltűnik egy különösképpen eredeti író: Joseph Robrenyo vagy Robreño, katalán, egy kétnyelvű színház szer- zője, nagyon népszerű, a liberális politikai propaganda terjesztője. Az „El Zurriago” szerzői is felismerték a gúnyolódó és tekintély csorbító színház, mint politikai fegyver, fontosságát. De a Zurriago említésével már ráté- rünk egy másik alapvetően fontos fejezetére a szemlélet alakulásának: a sajtóra.

Természetesen már 1820 előtt voltak jelentős újságok Spanyolor- számban, még politikai jellegűek is. Gondoljunk Cañuelo „El Censor”-jára

vagy a függetlenségi háború időszakának „El Semanario Patriótico”-jára. De most az a feltűnő, néhányuk eredetisége mellett, hogy rendkívül nagy számban és a félsziget minden szögletében megjelennek. Sőt, amikor arcátlanul egyik a másikat lemásolja, lényeges feladatot látnak el: legyőzni a távolságot, földrajzunk akadályait, egyetlen módja annak, hogy gyorsan terjedjenek a hírek. És az újságok és a hírek, a bírálatok és a remények gyorsan terjedtek a liberális Trienio idején. Ez volt a sajtó és a rölapok alapvető munkája, amely kibővült a közös felolvasással.

Még 1820-ban is időbe és pénzbe került megindítani, terjeszteni és eladni egy újságot. Talán az egyik legnagyobb gyengesége a liberális rendszernek, hogy az átlagosabb újságok, nagyobb anyagi háttérrel, jobb gépekkel és nagyobb terjesztési kapacitással a francia-pártiak művei; megvesztegethetőek és reakciósak – az „El Imparcial” és a „Miscelánea”, az „El Censor” és mások –, vagy legalábbis a mérsékelt sajtóorgánumi voltak. Találhatunk nagy liberális újságokat is – az „El Eco de Padilla” – és opportunistákat – az „El Espectador”. De összességében, a liberális forradalom szempontjából, a nagy sajtó kiábrándító képet nyújt. Vele szemben, egyenlőtlen harcban kellett felvértezni a szellemet. A „Diario Gaditano”, az „El Zurriago” és számos követői egy nagy népszerűségnek örvendő kampányt indítanak meg, amelyben a nép nyelvén írnak és a nép vágyait fogalmazzák újra. Innen a fontosságuk. Alkotnak és ugyanakkor őket is alkotja a népi liberalizmus, az egyetlen, ami megerősödve veszélyeztethette az arisztokraták, polgárok és bürokraták könyörtelen szövetségét. A végső cél a polgári forradalom, de a nép közbenjárásával. Lehetetlen nem csodálni ezeket az újságírókat, úgy művészi szempontból, ebben az „El Zurriago” valóban magas színvonalat ér el, mint a személyes bátorság szempontjából. Mert a miniszteriális sajtó kényelmes, de legalábbis biztos megélhetést kínál és bizonyos esetekben magasabb lépcsőfokra való eljutásnak a lehetőségét. De másoknak, akik a nép ügyét képviselik, az újságíró hivatás, mint ahogyan évekkel később mondja majd egyikük, „kutyának való” munka: akinek az újságíró megmondja az igazat, az őt forradalmárnak, gorro-nak („gorro”, spanyolul „sapkás” kifejezés a 19. század első felében a nagy francia forradalom radikálisait illette – a ford.) anarchistának titulálja, míg más újságok, amelyek nem ártják bele magukat az igazság dolgába, az alkalmazottak tenyészetei.⁷

Így jutunk el, szemlélet dolgában, nem annyira a hivatásos forradalmárig, akiből igen kevés lesz Spanyolországban, hanem egy demokratikus áramlat kialakulásához, amely éppen azzal a fájdalmas érzéssel szüle-

tik, hogy a liberalizmus, amely egy pillanatig nagy reménye volt, nem tudta vagy nem akarta teljesíteni az ígéreteit. De mindennek ellenére, ennek a demokratikus áramlatnak nehezebbre esik lazítani a kötőféken. Most és később találkozunk a mindennapi tapasztalatban felélesztett felvilágosodás elfogadásával – sőt bizonyos fajta, már torz formáinak visszatartásával – a francia forradalom megértésével általában és ritkábban – de ez is előfordul – Robespierre elfogadásával (pl. Fandiño-nál és másoknál). A klasszikus irodalom, a görög és római, és velük együtt Cervantes, és ki hinné, Quevedo is, nem remélt bizonyítékul szolgálnak a nemzeti identitás és a demokrácia felé vivő úthoz, amelyen magára talál Spanyolország. De nem kell kihangsúlyozni, hogy a szocializmus még messze van, sőt a republikánus felfogás is. Bár egyik és másik sem létezhetett volna Spanyolországban a Trienio ellentmondásos tapasztalata nélkül. És bár az inkvizíció már eltűnt, az üldözés, aminek szentelte magát, teljesen korszerűsödött. De ez a téma már nem fér a könyv keretei közé. Az, hogy a mi polgári forradalmunkat inkább jellemezte az elnyomás, mint a forradalmiság, legalábbis annak felső rétegeiben.

(Fordította: Semsey Viktória.)

Jegyzetek

1. *Lewis Mumford*: A városok műveltsége. Buenos Aires, Emecé, 1945. II. 422.
2. *Andrés Ortiz de Zárate*: Kiáltvány, amit a néphez intéz Don... Madrid, 1820. 12–13. Az említett címek közül egyik sem szerepel Palau-nál.
3. A közös felolvasás érdekes példái Kubában és Spanyolországban: *Fernando Ortiz*: A dohány és a cukor kubai ellenpontja (Barcelona, Ariel, 1973. 122–127. (dohányárudák és cigaretta gyáarak.) Jól ismert a kollektív olvasás fontossága az anarchizmusban is.
4. *Alberto Gil Novales*: A Kölcsönös Segélyező Társaságok a Liberális Trienio alatt. *Revista Internacional de Sociología*, 7–8. szám. 1973, július–december.
5. *Alberto Gil Novales*: Hazafias Társaságok, 237.
6. *J.E. Varey*: Bábok, marionettek és más népi szórakozások 1758 és 1859 között. Madrid, Instituto de Estudios madrileños, 1959. 27–29.
7. „A Mata-Moscas”, Madrid, 55–60. sz. 1837. május 11. 13–14.